

РЕЦЕНЗИЯ

**от д-р Валери Стоилов Стефанов,
професор в СУ „Свети Климент Охридски”**

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1 Филология

Докторска програма: *Българска литература /Българска литература от Освобождението до края на Първата световна война/*

Автор: Шинка Георгиева Дичева-Христозова

Тема: „1894–1895 – отношения между литературното и политическото”

Научен ръководител: д-р Живко Желев Иванов, доцент в ПУ „Паисий Хилендарски”

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-6045 от 20. 12. 2016 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „**1894–1895 – отношения между литературното и политическото**” за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’; Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки; Професионално направление: 2.1 Филология; Докторска програма: Българска литература /Българска литература от Освобождението до края на Първата световна война/.

Автор на дисертационния труд е Шинка Георгиева Дичева – Христозова, докторантка в редовна форма на обучение към катедра “История на литературата и сравнително литературознание”, с научен ръководител д-р Живко Желев Иванов, доцент в ПУ „Паисий Хилендарски”.

Представеният от Шинка Георгиева Дичева – Христозова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развие на академичния състав на ПУ, включва следните документи: молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд; автобиография в европейски формат; нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’) заповед за записване в докторантура; заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността; протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд; дисертационен труд; автореферат; списък на

научните публикации по темата на дисертацията; копия на научните публикации; списък на забелязани цитирания; декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи; справка за спазване на специфичните изисквания на Филологическия факултет.

Докторантката е посочила и приложила пет публикации по темата на дисертацията.

2. Кратки биографични данни за докторанта

През 2001 г. Шинка Дичева е завършила специалността Български език и история с образователно-квалификационна степен магистър по български език, литература и история в ПУ „Паисий Хилендарски“. От 2010 до 2013 г. е редовен докторант по Българска литература (от Освобождението до Първата световна война) в ПУ „Паисий Хилендарски“. От 2013 г. работи като преподавател по български език и литература в Математическа гимназия „Акад. Кирил Попов“ в град Пловдив.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Поставеният в дисертационния труд проблем е научно актуален, доколкото отразява насочването на филологическата наука към по-обхватни области на хуманитарното знание. Историческите събития получават шанса да бъдат осмислени в една по-широка антропологическа и социологическа перспектива. Изследването опира в политическите и ценностните срезове на историята, в мотивационните ядра на човешкото поведение, в естетическите трансформации. Видяна от подобна гледна точка, самата фигура на твореца може да бъде задълбочено осмислена и оценена, да се очертае като производна от множество личностни особености и социални фактори.

4. Познаване на проблема

Докторантката не само познава добре литературния материал, но и съумява да го контекстуализира по нов начин, в съответствие с очертания методологически хоризонт на изследването. Социалните ангажменти и политическите пристрастия на привлечените автори са обсъждани неведнъж, но в случая те са положени спрямо преломната значимост на определен времеви отрязък. Годините 1894-1895 са белязани от същности социални и политически трансформации, добре описани от докторантката.

5. Методика на изследването

Избраната от докторантката методика синтезира разнообразен интердисциплинарен опит, позволява се да фиксира точно проблематиката, да се разра-

боти в съответствие с набелязаните цели, да направят интересни наблюдения и аргументирани обобщения.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Както сочи и заглавието на работата, основният залог е да се открият специфичните връзки между „литературното” и „политическото”. Дисертацията обсъжда едно време, в което по ред причини литературното и политическото работят в общ режим. Отплуването на „младите” творци към островите на блажените вече е на път да се случи, но немалка част от писателите все още са на брега на политиката, бдително застанали при заявените социални ангажменти. Врявата на делника все още не е радикално презряна и аристократично подминавана акустична среда. Все още писателското слово е активно мислено през призмата на общностите ангажменти, като ек на народните съдбини.

Характерно за „политическото” е, че то ценностно раздробява високото символично небе на нацията, създава алтернативни визии за пътя на обществото, активира силни противопоставяния на ценностно ниво. Българският свят „успешно” се е разделил, антагонизирал и намразил. Това е голямата изненада, силният поплак на поствъзрожденското време. Високите национални идеали са се превърнали в партизански каузи. Визионерски дружните „братя българи” са се превърнали в групи българи, настръхнали едни срещу други, в политически партизани, сплотявани от ненавистта към противника.

Обсъжданата „литературно-политическа” година е особено показателна за всички тези неща. Тя е поле за действие на едни от най-значимите български политици, на самите „строители на съвременна България”. Тя е събитийно претоварена – време на разрив, на изненада, на засилен антагонизъм. Симеон Радев пише симптоматични неща в „Д-р Стоиловата външна политика и помирението с Русия”: „До самото падане на Стамболова неговите привърженици смятаха, че той е несменяем. „Кой може да го замести?” питаше „Свобода”. Кой, наистина?”

Отговорът на конкретната ситуация и на историята е – „Винаги има кой!”.

„Политическото” обичайно се презентира чрез високи цели и стратегически избори, а се реализира чрез агресивно поведение и всевъзможни машинации. Публичността на Хабермас е едно, потайността и меркантилността на политическия живот са друго. Словото е инструмент за убеждение, но и маска на делата.

В този контекст е разбираемо усърдието на „политическото” да борави успешно с инструментариума на реториката. Българските политици трябва да овладеят изкуството на изразяването, на убеждаването – да бъдат красноречиви.

Затова и партиите издават свои вестници – пространства за себеидентификация, за полемика, за разправа с опонентите. Вестникът е социален и емоционален активатор, място където политическото и литературното конституират спецификите на българската публичност.

В **Увода** на своята работа Шинка Дичева се стреми да очертае целите си, да изясни методологическите си основания. Избраната година не е просто календарна, тя е уговорена като срез във времето, добре очертана поведенческа и дискурсивна зона, където могат да се назовават причини и да се наблюдават последици. Събитията от миналото са текстове, осмислени дори и като произведения, отворени услужливо към интерпретативната нагласа на изследователя, способни да изненадват, да проговарят по различен начин. Самият автор няма да бъде използван като име поръчителстващо за корпус от текстове, а като фигура на времето, като серия от разнородни активности в оценъчна перспектива. Тоест, изборът на Годишната е повод за концептуално пренареждане на делата, словата и обстоятелствата, захващането им едно за друго по нов, евристично значим начин.

Политическото и литературното са обвързани и чрез опцията на реалността. Политическото променя реалността, литературното я тълкува, обобщава докторантката, но по-нататък уточнява, че не е само това. Политическото и литературното участват в самото изграждане на реалността, те я конструират символно, създават нагласи, чертаят ценностни хоризонти. Така че залогът на работата е и този – да се осмисли създаването на реалността, там, в собствената ѝ положеност и тук, в опрелия до нас, днешните хора, хоризонт на възприемане и оценяване.

Пак в уводната глава, частта „90^{-те} години на XIX век - пластове на десетилетието“, още веднъж е уговорена рефлексивната продуктивност на избраната година. През нейната призма историческите човеци ще могат да осмислят отминалото време, да положат усилия да формират настоящето, а и бъдещето. Доколкото българската политика е силно доминирана от външни арбитражни фактори, то управлението на Константин Стоилов наистина променя редица неща в тази посока. В един реферативен порядък, работата добре представя възлите, които трябва да бъдат политически разплитани през онези времена на себеидентификация и трудна еманципация.

Ако трябва да обобщим, работата обсъжда времена, в които немалка част от политиците са опитали изкушението на словото – Стамболов, Захари Стоянов, Константин Величков..., а немалка част от писателите са опитали мътните води на политическото. Докторантката убедително показва, че различните

дискурсивни поведения моделират широк спектър от отношения към политиката, към националните каузи, към социалните норми и драми.

Втората глава **„Литературното и политическото – /не/видимости и проявления“** се занимава с механизмите за изграждане на институционалните авторитети и с тяхната съдба в конюнктурата на деня и в повратите на историята. Литературата е разчетена като способна да моделира и тиражира образи, както в посока на символното укрепване, така и в посока на оспорването. Полемичната фигура на Стамболов ангажира трайно вниманието на българската общественост, тя е точка на силни пристрастия, на противоречиви оценки. Чрез реакциите на Алеко Константинов, младия Яворов, Антон Страшимиров, списание „Мисъл“, докторантката изгражда сложно композирана представа за „политическото“ в тогавашна България. Чрез подобен подход Стамболов се превръща в код за разчитане на самата социална реалност, на ценностния универсум, съграждан в младата държава. Редом с оценките за човека и политика Стамболов се поставят въпросите за властта и авторитета, за политическата култура, за конюнктурата като модератор на поведенията, за идейните лутания на българската интелигенция, за противоречивото конструиране на паметта... Тоест, литературното се озовава в критична и взискателна позиция спрямо политическото, в опит да осмисли и развърже възела на една типична за епохата екзистенциална тревожност.

Анализът на първия Вазов юбилей от 1895 г. също съдейства за изясняването на споменатите обратимости. Вазов е творчески значима, но и политически профилирана фигура и именно като такъв идеално пасва на тогавашната политическа ситуация. Той трябва да спои нацията и да успокои външните гледни точки към поведението на една държава, която продължава да търси мъчителен излаз към пълната си независимост и към целостта си. В този смисъл е правилен изводът, че националният поет се прави, той е ефект от рецептивни събития, от институционални жестове на признание, на „удостояване“. Вазов става „патриарх“ защото държавата-„църква“ има нужда от символно небе, а хората от ценностни ориентири. „Политическото“ прегръща „литературното“, за да го превърне в мяра, в модел за служене, в място на памет и почит.

Това отношение донякъде задължава и литературата да конформизира с властта – да прави жестове на благодарност, да зачертава, премълчава... Поведението на списание „Мисъл“ и критичното отношение на д-р Кръстев към изкушенията на властта са допълнителни щрихи към това описание.

Въвеждането на непубликувания навремето фейлетон „Сервилия. Какво направиха Тумбузите със своята свобода“ от Стоян Михайловски е важно за цялостното осмисляне на изследвания проблем. Михайловски е радикалният

критик на властта, писателят моралист, политикът, който отказва да споделя обичайната партизанщина на делата и словата. Неговият фейлетон задава една продуктивна оптика да се мисли и оценява политическото през въпросите на нравствеността, възпитанието. Властта изглежда възвишение, но тя е и място на разложение, лесно активира ниски страсти и прави човеците раболепни – роби на сенки и култове. Властта не е само упражняване, тя е и рефлексивна възможност, която предполага поглед отстрани, отстраняване.

Налагащият се извод е, че през тази епоха няма значим творец, който да не е ангажиран с обществената проблематика, независимо от отношението му към политиката и към начините, по които тя реализира целите си.

Тази част, а и работата като цяло, са доказателство за умението на докторантката да аргументира добре тезите си, да чете разнообразните свидетелства в контекста на поставената задача.

Третата глава **„Литературното и политическото – взаимопроникване на дискурса”** анализира мястото на Алеко Константинов в политическата реалност на времето и в перспективата на колективната памет. Бидейки силно морализаторстващ творец, Алеко си е изградил монолитен образ в българската публичност. Той е не само волният Щастливец, но и нравствено чистият човек, творецът разобличил тъмните страни на българското обществено битие и на пазарно повратливата човешка душа.

Участието на Алеко в политиката е трайно осмисляно като горчив опит за честния гражданин и чистия човек в дълбочините на една колективна мръсотия. Работата на Шинка Дичева ни убеждава, че картината е далеч по-сложна. Тук не става дума за дискредитиране на писателя в условията на политиката, а за изследователско активиране на контексти, за привличане на фактология, която колективната памет е отказала да поеме и пренесе.

Алеко иска да представи българския свят в огледалото на една гражданска моралистика и успява да съгради ценностни модели, основани на антиподи. Без да отрича това конструктивно умение, дисертацията показва сложното битие на конкретната личност в реалността на политическото състезание. Зад човешките поведения стоят властови механизми, стои една жестока обществена конструкция, която иронизира ценностите и превърта добрите намерения. Въвлеченият в битките за властта Алеко става част от тези механизми, една висока претенция за различие, което се оказва подобие.

Писането е начин на самопредставяне, то е завладяване на авторитет и претенция към паметта. Със своите фейлетони, Алеко ни е оставил ефектен отпечатък от политическия живот на България. Той е стилизирал образа си по

начин, по който го е пожелал. Разночетенията, привличането на други свидетелства, могат да влязат в полемика с авторитета, да оспорят определени версии, да коригират създадените образи на събитията. Точно това прави дисертацията. Тя ни казва, че „матрицата” на реалността мачка всичко, а разказът прави усилие да раздели доброто от злото, за да утвърди пожеланите ценности и да ги позиционира в паметта.

В **Заключението** работата обобщава казаното в отделните глави, оценява го с уговорката, че проблемите са много, а темата необятна, което я прави отворена към бъдещи научни усилия.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Работата на Шинка Дичева има безспорен приносен характер. Тя поставя под нов изследователски ъгъл отношенията между литература и политика и прави интересен анализ на техните взаимоотношения. За целта въвежда в научен оборот слабо известни факти и текстове, които позволяват да се създаде по-цялостна представа за обсъждания проблем. Използваната комплексна методология позволява да се напусне традиционната полоса на литературния историк, да се очертаят интересни интердисциплинарни полета, да се открият нови изследователски опции.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

По темата на дисертацията има пет публикации в сериозни научни издания. Сред тях е публикуването и коментирането на фейлетона „Сервилия” на Стоян Михайловски. Публикациите са част от биографията на този труд. Те безспорно са намерили своя отклик сред специализираната аудитория.

9. Лично участие на докторантката

Съвместните усилия на докторанта и научния ръководител са дали като резултат един добър изследователски продукт. Личната заслуга на докторантката за него не подлежи на съмнение.

10. Автореферат

Авторефератът коректно представя основните научни постановки, аргументи и изводи в композиционния ред на самата работа. Приносните моменти са добре и точно очертани.

11. Критични забележки и препоръки

Присъединявам се към изказаните при обсъждането мнения, че работата се нуждае от редактиране при евентуалната си поява като книга.

12. Лични впечатления

Нямам лични впечатления от докторантката, но косвените са достатъчни за положителната ми оценка за един талантлив млад учен.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Като всяко научно изследване и това ще има своите прочити и ползи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Шинка Дичева **съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на** изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Шинка Георгиева Дичева – Христозова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност филология, като показва качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради всичко казано дотук, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Шинка Георгиева Дичева – Христозова, в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки; професионално направление: 2.1 Филология; докторска програма: Българска литература /Българска литература от Освобождението до края на Първата световна война/.

20. 01. 2017 г.

Рецензент:

Проф. дфн Валери Стефанов

(ак. дл. н. ст. име фамилия)